

ПОЭТОНИМОЛОГИЯ

Л.Л. Белей

УДК 811.161.2'373.23

ОНОМАСТИКОН «ГАРРІ ПОТТЕРА» ДЖОАН РОЛІНГ – ШЛЯХИ ПЕРЕДАЧІ

Реферат. У статті окреслено специфіку ономастикону роману Джоан Ролінг «Гаррі Поттер» та розглянуто особливості передачі власних назв, зважаючи на їх магічну суть, засобами української літературної мови. Особливості передачі англomовних онімів Дж. Ролінг у перекладацькій практиці В. Морозова розглядаються через призму теорії С. Бараньчака про семантичні домінанти.

Ключові слова: денотат, експонент онімного значення, онім, семантична домінанта.

«Гаррі Поттер» Джоан Ролінг сколихнув світову культурну спільноту: він появився раптово та блискавично здобув собі армію прихильників. Не вдаючись до літературно-дискурсивного аналізу, зазначимо, що маємо справу з літературним текстом високо деміургічного типу, в якому авторка витворила свій магічний, оригінальний світ. А жоден світ, навіть фіктивний, не може обійтись без свого ономастикону. У «Гаррі Поттері» він дуже розбудований та когерентний. І коли справа доходить до перекладу, то виявляється вся комплексність, оригінальність, очуднення та дійсничність власних назв.

У «Гаррі Поттері» зображено світ магії, світ чарівників, особливо детально описано життя чаклунської школи Гогвортс зі всіма деталями навчання та студентського життя. При творенні свого магічного світу, разом зі власними назвами, авторка вдається до формалістичного прийому очуднення, який передбачає замаскування щоденної реальності різними художніми засобами [9, с. 54]. Це обов'язково треба враховувати при передачі таких онімів засобами української мови.

В основу очуднення системи власних назв персонажів «Гаррі Поттера» було покладено її неприродно-магічну гетерогенність: окрім англійських, тут широко представлено оніми, що постали на ґрунті грецької, латинської, французької, арамейської та інших мов, а також санскриту. Наприклад,

а) англогенні власні імена *Гаррі* (англ. Harry), *Рон* (англ. Ron), *Артур* (англ. Artur), *Півз* (від англ. preeve “дратувати” [8]) та ін.; прізвища *Редл* (від англ. Riddle “загадка” [8]), *Скітер* (від англ. skeeter “комар” [16]) та ін.; власна назва вулиці *Прівіт драйв* (від англ. privet “живопліт” [8]) тощо;

б) оніми грецького походження: *Абраксан* (від гр. *Абраксус* – летючий кінь [18]), *Аластор* (грецький бог помсти [18]), *Анарнео* (закляття, що звільняє подих, від гр. “дихай” [18]);

в) оніми латинського походження: *Акціо* – заклинання, що викликає предмети (від лат. accio “викликаю” [18]), *Албус* (від лат. albus “білий” [18]), *Круціатус* (від лат. scissio “торгурую” [18]), *Драко* (від лат. draco “дракон” [18]), *Луціус* (від лат. Lucifer “Люципер” [18]), *Лютин* (від лат. lupus “вовк” [18]), *Малфой* (від лат. mal foі “маловір” [18]);

г) оніми французького походження: *Бобатон* (від фр. Beauxbatons “гарні палочки” [18]), *Флер Делакур* (фр. fleur delacour “двірська квітка” [18]);

г) оніми кельтського походження: *Кормак* (від ірл. Cormac “той, хто їздить на колісниці” [18]), *Розмерта* (від ірл. Rosmerta – богиня вогню [18].);

д) оніми, що походять з інших мов: *Парваті* (від санскр. Парваті – давньоіндійська богиня [18]), *Чо* (китайське ім'я), *Авада Кедавра* (від арамейського авада кедавра “щоб це було знищене” [18]) та ін.

Ірреальної магічності такій пантериторіальній та панхронічній системі власних імен роману Джоан Ролінг додають також авторські онімійні неологізми, в основі яких лежить чи то гра слів, чи просто вигадані письменницею утворення. Пор.: *Крічер* (англ. Kreecher), що є омофоном до Creature – “створіння”, *Алея Ноктурн* (англ. Knockturn alley) – буквально “стукодар” та заодно омофон до Nocturnally “так, як уночі” [8].

Сама авторка на своєму сайті пише: “Я завжди запам’ятовую імена [...] читаю телефонні книги, книги імен для дітей, книги про святих, злочинців і беру звідти імена [...] Я також видумую імена, найпопулярніше з них – Квідич.” [17].

Гетерогеність як іманентна ознака ономастикону «Гаррі Поттера» ставить нелегке завдання перед перекладачем. Все залежить від стратегії. На нашу думку, найоптимальнішу стратегію передачі ономастикону «Гаррі Поттера» засобами української мови можна вибудувати на теорії С.Бараньчака про семантичні домінанти [7]. Вона стосується поезії, але її доречно застосувати і до власних назв.

С.Бараньчак, як відомо, вважає, що перекладати все формалістично і конгруентно є серйозною помилкою, бо ключем до розуміння змісту виступає семантична домінанта, яка буває різною у кожній ситуації. Це може бути фонетична (асонанси, алітерації), грамагічна (специфічні конструкції), лексична, дискурсивна особливість тощо [7, с. 21]. Якщо розглянути власні назви, то вони також мають свої семантичні домінанти. Кожна власна назва, залежно від енциклопедичної характеристики її денотата, ставить одні елементи вище за інші. Це може стосуватися фонетичної структури, етимології, культурно-дискурсивних зв’язків і т.п. Наприклад, у прізвища “Поттер” семантичною домінантою буде англо-саксонське походження. Це прізвище дуже популярне у Англії. Якщо ми передамо його в українському перекладі як “Гончар”, то втратимо домінанту. Не випадково Анджей Полоковський, польський перекладач “Поттера”, справедливо зазначав, що найтяжче передавати власні назви, які несуть якое значення [19].

За теорією С.Бараньчака для певних англогенних назв можна підбирати еквіваленти у мові-реципієнті, не забуваючи про відображення культурно-дискурсивних особливостей мови-джерела. Наприклад, назву газети, яка має прями дійктичні зв’язки, можна одомашнити – *The Daily Prophet* на «Щоденний Віщун». Неанглогенні оніми, а також неологізми слід просто транслітерувати, оскільки їхні можливі денотативне навантаження нічого не говорять для англійських читачів, а тому й в українському перекладі їх функція має обмежитися звичайною номінацією-диференціацією-ідентифікацією, а семантичною домінантою є ефект таємничості магічної мови.

Віктор Морозов, автор українського перекладу «Гаррі Поттера», дуже тонко вловив семантичні

домінанти онімів Джоан Ролінг і, де можливо, передав їх засобами мови-реципієнта. Перекладач мінімально одомашнив власні назви, в яких семантичною домінантою була культура, з якої походить мова-джерело, або ефект магічного очуднення. Такі оніми В.Морозов транслітерує з урахуванням фонеморфемної специфіки української мови. Дейктичні назви, в яких семантичною домінантою були енциклопедичні характеристики денотатів або гра слів, як правило, калькувалися.

Так, до числа онімів, одомашнення яких в українському перекладі роману Джоан Ролінг «Гаррі Поттер» звелось до комбінації прийомів транслітерації, транскрипції чи практичної транскрипції ми зараховуємо:

- основні лендмарки твору – топоніми *Прівет Драйв* (пор.: Privet Drive), *Гогвортс* (англ. Hogwarts), *Готсмід* (англ. Hogsmead), *алея Діагон* (англ. Diagon alley), *алея Ноктерн* (англ. Knockturn Alley);

- оніми, пов’язані з школою чаклунства, та власні назви гуртожитків тощо. Наприклад: *Грифіндор* (пор. англ. Griffindor), *Гафелпаф* (англ. Hufflepuff), *Рейвенклов* (англ. Ravenclaw), *Слизерин* (англ. Slytherin);

- більшість антропонімів: *Гаррі* (пор. англ. Harry), *Герміона* (англ. Hermione), *Рон* (англ. Ron), *Невіл* (англ. Neville), *Візілі* (англ. Veasley), *Поттер* (англ. Potter), *Скітер* (англ. Skeeter), *Мелфой* (англ. Malfoy), *Герпід* (англ. Hagrid), *Дамблдор* (англ. Dumbledore), *Макгонетел* (англ. McGonaggle);

- власні назви заклять : *Авада кедавра* (арам. *Avada kedavra*), *Анапнео* (лат. *Anapneo*), *Круціатус* (лат. *Cruciatus*), *Імперіус* (лат. *Imperius*) та ін.

Одомашнення цілої низки власних назв Джоан Ролінг відбулося завдяки калькуванню.

- Це значна частина хрематонімів (газета *Щоденний Віщун* (пор. англ. *The Daily Prophet*), чаклунські бари *Три мітли* (англ. *Three Brooms*), *Кабаняча голова* (англ. *Hog’s Head*), Дірявий казан (англ. *Leaky Cauldron*), автобус *Лицарський автобус* (англ. *Knight bus*), мітла *Вогнеблискавка* (англ. *Firebolt*));

- назви магічних книжок (*Стандартна книга заклинань* (пор. англ. *The Standard book of Spells*), *Історія магії* (англ. *A History of Magic*), *Магічна теорія* (англ. *Magical Theory*), *Тисяча магічних трав і грибів* (англ. *One Thousand Magical Herbs and Fungi*), *Чарівні звірі і де їх знайти* (англ. *Fantastic Beasts and Where to Find Them*), *Балачки з Бабою-Ягою* (англ. *Break with a Banshee*));

- назви магічних істот (*Войовнича Верба* (англ. *Whooping Willow*)), окремі зооніми (*Криволапик* (англ. *Crookshanks*)) та ін.

В українському перекладі В.Морозов майстерно навантажує пропріальний лексикон «Гаррі Поттера», знаходячи, як правило, найоптимальніший мовний експонент для вираження конкретного онімійного значення. Наприклад, серед власних назв заклять семантичною домінантою виступає незвичність звучення, тому щоб сказати

“зникни” авторка вибирає арамейську фразу “Avada Kedavra”, а перекладач тільки обмежується транслітерацією її засобами української кирилиці – “Авада кедавра”. Коли ж семантичною домінантою виступає онімійна семантика власної назви, то автор шукає еквіваленти. Чудовим прикладом послужить власна назва персонажа *Tom Marvolo Riddle*, що є анаграмою до речення *I’m Lord Voldemort* “Я лорд Волдеморт”. Тут перекладач змінив *Marvolo Riddle* на *Ярволод Редл* і отримав той самий результат: *Tom Ярволод Редл* = *Я лорд Волдеморт*. Іншим показовим прикладом може слугувати онім *Erised Mirror*, який В.Морозов передав як *Дзеркало Яурес*. Бо коли прочитати англійський неологізм *Erised* справа наліво, то отримаємо “Desire” — “бажання”. Проте анаграма українського “бажання” – “яннажаб” не відповідає вимогам евфонії, то перекладач вибрав *Яурес*, тобто “дзеркало серця”.

У романі *Harry Potter and Chamber of Secret* є перелік магічних підручників: *Break with a Bunshee*, *Holidays with hags*, *Travels with Trolls*, *Voyages with Vampires*, *Wanderings with Warewolves* та ін., які В.Морозов в українському перекладі передав як *Балачки з Бабою-Ягою*, *Вакації з вампірами*, *Перерви з перевертнями*, *Сніданок зі сніговою людиною*, *Транези з троями*, *Уперті упири* та ін. Відразу видно, що англійське “banshee” – це аж ніяк не *Баба-Яга*, але тут перекладач вдало передав алітерацію (пор. *Транези з троями* і *Travels with Trolls*), що безперечно є семантичною домінантою.

Однак треба зазначити, що окремі неадаптовані власні назви в українському перекладі В.Морозова гублять своє семантичне навантаження. До їх числа зараховуємо прізвища *Skiter*, *Pieз*, *Шенпайк*, *Фадж* та ін. Пор. *Skeeter* (від англ. *skeeter* “комар” [16]), *Peeves* (від англ. *peeve* “дратувати” [8]), *Shunpike* (від англ. *shunpike* – “той, хто їздить без білета” [18]), *Fudge* (від англ. *fudge* – “махінувати” [8]). Тут, на нашу думку, немає підстав критикувати перекладача за неадекватність передачі власних назв засобами українсь-

кої мови. Кожен перекладач сам вибудовує складну пропорцію критеріїв транслітерації/калькування власних назв. Справедливість нашого твердження проілюструємо на прикладі російського перекладу «Гаррі Поттера» М. Литвинової, де перекладачка дозволила собі калькувати, наприклад, прізвища *Longbottom* та *Lockhart* у *Долгонос* та *Локонс*, через що ці оніми в російському перекладі втратили не лише свою питому вмотивованість, а значний виражальний потенціал. Адже *Longbottom* пов’язане не з англійським *bottom* “зад”, а походить від староангл. *bottom* “витримка”; *Lockhart*, як небезпідставно вважають окремі дослідники, може відноситись до когнітивного психолога, який займався дослідженням пам’яті (це пасує до сюжету, бо цей персонаж-денотат втрачає пам’ять) [пор.: 18].

На окрему увагу заслуговують також власні назви Джоан Ролінг, в яких семантичною домінантою є гра слів. До таких належать *Kreacher* (омофон до англ. *creature* “створіння” [8]), *Knockturn alley* (омофон англ. *Nocturn-ally* “так, як вночі” [8]) та ін., які В.Морозов в українському перекладі передає як *Крічер* та *Ноктерн*, бо, зважаючи на домінування в українській мові фонетичного принципу орфографії, годі відтворити таку пару онімів-омофонів. Перекладач був просто безсилий.

Досить цікаві перекладацькі рішення продемонстрував польський перекладач А.Полковський. Наприклад, *Diagon alley* перекладено як *ulica Pokatna* – “накутна” з близьким натяком на слово “*przekatna*”, тобто “діагональна”. Це краще відтворення семантичної домінанти англ. *Diagon alley*, ніж укр. *алея Діатон*.

Культовий роман Джоан Ролінг «Гаррі Поттер» є надзвичайно цікавим та своєрідним і з погляду авторського йменотворення. Своєрідність ономастикону «Гаррі Поттера» необхідно враховувати при передачі власних назв Джоан Ролінг засобами української мови. Переклади Морозова високопрофесійні, вони, за незначними винятками, гарно ілюструють теорію С.Бараньчака про семантичні домінанти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ролінг, Дж.К. «Гаррі Поттер і філософський камінь». укр. переклад Віктор Морозов. Київ: Абагаламага, 2002.
2. Ролінг, Дж.К. «Гаррі Поттер і таємна кімната». укр. переклад Віктор Морозов. Київ: Абагаламага, 2002.
3. Ролінг, Дж.К. «Гаррі Поттер і в’язень Азкабану». укр. переклад Віктор Морозов. Київ: Абагаламага, 2002.
4. Ролінг, Дж.К. «Гаррі Поттер і келих вогню». укр. переклад Віктор Морозов, Софія Андрухович. Київ: Абагаламага, 2003
5. Ролінг, Дж.К. «Гаррі Поттер і орден Фенікса». укр. переклад Віктор Морозов. Київ: Абагаламага, 2003
6. Роулинг, Д. К. «Гарри Поттер и тайная комната» рус. перевод М.Д.Литвинова. Москва: Росмэн, 2002.
7. Baracczak, Stanisław. «Ocleni w tłumaczeniu» Kraków: a5, 2007.

8. Cambridge Advanced Learner's Dictionary(2003) Patrick Gillard (ed.) Cambrigde: Cambdidge University Press.
9. Concise Dictionary of Literary Terms.(1990) L.Baldick(ed.) Oxford: Oxford University Press
10. Rowling J.K. «Harry Potter and the Philosopher's Stone». London: Bloomsbury Publishing, 1997
11. Rowling J.K. «Harry Potter and the Chamber of Secrets». London: Bloomsbury Publishing, 1998
12. Rowling J.K. «Harry Potter and the Prisoner of Azkaban». London: Bloomsbury Publishing, 1999
13. Rowling J.K. «Harry Potter and the Goblet of Fire». London: Bloomsbury Publishing,2000
14. Rowling J.K. «Harry Potter and the Order of the Phoenix». London: Bloomsbury Publishing,2000
15. Rowling J.K. «Harry Potter i komnata tajemnic». Warszawa: Media Rodzina, 2002.
- 16.The Oxford Dictionary of Modern Slang.(1993) John Ayto, John Simpson (eds.) Oxford: Oxford University Press
17. www.jkrowling.com 29.10.2007
18. www.mugglenet.com 27.10.2007
19. www.minibros.pl 02.11.2007

Белей Л.О.

ОНОМАСТИКОН «ГАРРИ ПОТТЕРА» ДЖОАН РОЛИНГ – ПУТИ ПЕРЕДАЧИ

В статье описана специфика ономастикона романа Джоан Ролинг «Гарри Поттер» и рассмотрены особенности передачи собственных имен с учетом их магической сущности. Особенности передачи англоязычных онимов Дж. Ролинг в переводческой практике В. Морозова рассматриваются сквозь призму теории С. Баранчака о семантических доминантах («Λογος όνομαστική», № 2, 2008, с.81-84).

Ключевые слова: денотат,экспонент онимного значения, оним, семантическая доминанта.

Beley L.L.

ONOMASTICON OF HARRY POTTER – THE WAYS OF TRANSMISSION

In this article we explore the proper names' system peculiarities of the J. K. Rowling's novels, *Harry Potter*, mainly ways of transition into Ukrainian. We've taken into consideration the onyms' magical nature. The process of transition in Morozov's translation into Ukrainian is explored following Baracczak's theory on semantic dominants («Λογος όνομαστική», № 2, 2008, с.81-84).

Key words: onym, onym semantic exponent, semantic dominant.